

KIS-438 – Gl. *décider*, *décision*

(GE – 04 04 93)

En orin an termenoù gallek emañ al La. *de#c"#do, de#c"#s"*(o (deveret diwar *cQdo* "skeiñ, diskar ; pilat ; breviñ, rannañ, faoutañ ; bosañ, lazhañ ; dic'houzougañ ; h.a.). Gant *de#c"#do* e stader endeo ar rikladur a ra seiz war ster an termenoù gallek : "didroc'hañ, disrannañ, dilemel ; troc'hañ ar skoulm, ober e vennoz, kemer e ratozh, urzhiañ, termenañ" — merkomp an droienn : "*cum aliquo decidere* " "emglevout gant ub.", ent diarlenn : "troc'hañ gant ub.", da geñveriañ gant an droienn viblek : " troc'hañ un emglev".

E daou zomani e vez arveret Gl. *décider* ha deveradoù, an anaout, ar mennout.

A. – *E DOMANI AN ANAOUT*

Gl. *décider* zo kement ha "klozañ ar gevareizh a zo he fal prouiñ gwirder udb." Un "*argument décisif*" eo an hini a laka da zarbenn un arlakadenn, un displegadur ha da zizarbenn ar re all kevenebet outo.

E brezhoneg e reer amañ gant **skarat war**. Sk. : "Gwir da **skarat war** dezvegezh an disentezioù" *Emsav* 49, p. 28, 1971. "Renet e vez taolioù arnod evit **skarat war** arlakadenn memor an dour".

Merkomp kevrenadur ar verb **skarat** : an oberour o vezañ an imbourc'her (pe dre vras perzhiad(ed) ar c'hevareizhañ) e kemerer e anv da rener ; sk. : "Pasteur a **skaras war** gudenn ar genel emdarzh."

Diwar se e komzer eus **arguzenn skarat**, **arguzenn skarus** ("argument décisif"), **arnodad skarus** ("expérience décisive"). En ur c'hemeradur nes e reer ivez gant **krennus**.

Dre leterc'hañ, pa guiter domani an anaout evit hini ar gevrant (sport, stourm), heñvel doare ma ra ar galleg gant *décisif* e c'hell ar brezhoneg ober gant **skarus**, **krennus**. N'eus ket pell ez eo bet erlec'hiet en tennis ar Gl. *jeu décisif* ouzh an amprest

saoznek *tie-break* (pa vez rampo an daou c'hoarier e dibenn ur set) ; e brezhoneg e terefe **c'hoari skarat, c'hoari krennus**.

Er Boelloniezh e reer gant Gl. *décidable, indécidable* a-zivout ul lakadenn a c'haller pe na c'haller ket prouiñ ez eo gwir pe faos. Br. **skaradus, anskaradus**.

Menegomp en domani-mañ an arver eus Br. **disentez** (moarvat < *dis-*+*hent-*) en droienn roet gant VALL. p. 187 : “ **DECIDER** trancher une question *trouc'ha, diskoulma, rei un disentez* ” ; **reiñ un disentez** d'ur gudenn zo kement ha kavout an hent da vont er-maez anezhi, he diskoulmañ, skarat warni.

B. – E DOMANI AR MENNOUT

Pal ar gevareizh amañ n'eo ket ar meizañ, met an ober. Daou arvez dezhañ : a) didermenañ an ober, b) mennout e ren. “ *Décider* de voter, de s'abstenir ” n'eo ket hepken skarat ent damkanel etre mouezhiañ ha na vouezhiañ hogen, ouzhpenn, treiñ da gas da benn an ober dibabet.

Meur a gevatal brezhonek zo da Gl. **décider** er c'hemeradur-mañ :

GON.FB. **lakaat en e benn, kemer e ratozh da, ober e zezev da**.

VALL. **mennañ, empenniñ, treiñ da, en em dreiñ da, lakaat en e benn, sevel d'e benn, kemer warnañ, ober e vennoz da, ober e zezev da, ober e zisentez da**.

GIBR. a lak war wel e veze arveret krBr. **deuisaff** (Br. **divizout**) gant ster **B** ar Gl. **décider**, war un dro gant sterioù all :

C. **deuisaff**, Gl. **deuiser**, La. **addicere** (skriv. **abdicere**) ;

J. ordrenet ha **deviset** (var. **diviset**) glan p. 45, troet gant KERVARKER : parlez et commandez en Dieu ; DEBM. a adkemer an hevelep arroud eus J., o treiñ **deviset** dre Gl. **décidez**, ou **choisissez** ; a-du-rall e tro DEBM. **deviset** dre Gl. **arrangé, choisi, convenable** ; **de deuis** dre Gl. **à son gré** ; **dre deuis** dre Gl. **à dessein** ; **deuis** dre Gl. **choix, préférence, plan, devis**.

Evel a ouzer, emañ orin ar Br. **diviz-** er Gl. *devis-* o tont e-unan eus La. **devisare* "rannañ, dasparzhañ, urzhiañ, kontañ, danevellañ", stumm poblek eus La. d"#v"(de(re "rannañ, lodennañ, dasparzhañ, disrannañ, distagañ, diforc'hiñ". Intent a reer aesoc'h paoted ar c'hemeradurioù a zo d'ar Br. **divizout** : 1° "dibab (ur stumm all eus Br. **diviz-** e ve Br. **diuz**), mennout". 2° "komz, kaozeal, kenbrezeg". 3° "urzhiañ, erverkañ (sl. BLEN. p. 24 "ar pal **divizet** dezho tizhout)". 4° "kontañ, danevellañ". 5° "c'hoantaat, kemer da bal". 6° "dilenn". 7° "lakaat en urzh, kempenn". 8° "rannañ, lodennañ, dasparzhañ". Sl. ivez K-470, La-10, p. 261.

Seurt paoted kemeradurioù, lod anezho bezant mat bepred er prezeg pemdeziek hag el lennegezh, zo ur skoilh ouzh arver Br. **divizout** e lavar ar preder evel kevatal da gemeratur **B** ar Gl. *décider*. N'eo ket pa vankfe dezhañ resister, met pa denn e resister eus ar gendestenn — diforc'hell mat eo e ster e-barzh frazennoù evel ar re-mañ : “**divizet** 'm eus gantañ” ; “**divizet** 'm eus mont” — hogen e lavar ar preder evel e nep lavar resis e ranker kaout termenou o chom diforc'hell diouto o-unan, a c'haller deverañ diwar o fennrann termenou ken diforc'hell all. A se e rankomp klask un termen all¹.

Kinnig a ran ur Br. **devredañ** (< *de-+bred-*) ; **-bred-** a intentan e zurehadur ster a-geñver gant e steriegezh hollel evel ma anad da skouer e Kb. *bryd* "mind, disposition, desire, intent, aim, purpose ; will, resolution", o taveiñ ivez da Br. **ambredañ** a'm eus bet tro da ginnig endeo da gevatal da La. *intentio* en e ster skolastikel hag anadennoniel (sl. KIS-346, La-08, pp. 346 hh.) Sk. :

“ **Devredañ** a ran mouezhiañ.”

Kenkoulz e lavarfed : “ **Devredet** on da vouezhiañ. ” A c'haller keñveriañ gant : “ **Mennet** on da vouezhiañ ” – daoust ma klever brasoc'h ratozh e “ **mennet** on da ”, “ **dezevet** on da ” eget gant “ **mennout** a ran ”, “ **dezevout** a ran ”, ez eus gant **devredañ** ur c'heal ouzhpenn a zo hini ar gevareizh, ar vreutadenn ampletet (**breud** ha **bred** zo an hevelep **bher-* en o gerdarzh).

On se *décide* parce qu'on balançait entre plusieurs partis ; on se *résout* ou on se *détermine* parce qu'on balançait entre faire une chose ou ne pas la faire, mais il semble qu'on ne se *résout* qu'en se faisant une

¹ Maodez GLANNDOUR, en e *Geriaoueg a Brederouriezh* diembann (GEPR.), ne gred ket pellaat diouzh Br. **diviz** :

“ DECISION : *diviz* m. -où, *divizadenn* f. -où, *divizadur*. En eneoniezh a vremañ, ec'h anver *diviz* barr uhelañ ar vennadenn, an akt oc'h echuiñ an emguzuliadenn, evit spisaat ar pezh a zo d'ober.”

“ DECISOIRE : *diwar ziviz*.”

Hogen e lec'hioù all eus ar C'heriaoueg e lenner :

“ CONDITION [...] 2) au sens de cause voulue et requise : *diviz* m. -où. 3) chose physiquement requise à la production de qqe chose : *diviz* m. -où ; *kendiviz* m. -où, *kendivizadur* m. -ioù, *kendarvoud*. Condition sine qua non : *kendiviz ret* ; *diviz ret netra hebdañ*.”

“ CONVENTION. 1) accord : *feur* m. -ioù. Cf. *emglev*, *diviz*. 2) Clauses d'un accord : *diviz* m. -où, *divizadur* m. -ioù. 3) Règle arbitraire : toute chose est convention : *pep tra 'zo diwar ziviz, a zo divizadur*.”

“ CHOIX [...] au sens propre de détermination de la volonté, de décision : *diviz* m. -où ; *divizadenn* f. où ; *divizadur* m. -ioù ; *disentez* f. -ioù.”

espèce de violence, et qu'au contraire, quand on se *détermine*, on agit tout à fait de son gré. CONDILLAC.

Devredañ *a reer pa dermed etre lies tu ; emgrennañ a reer, pe deboellet¹ eur, pa dermed etre ober ha na ober un dra ; evit doare avat ez eus ur meni mont dre nerzh e-barzh an emgrennañ, tra ma'z eer a youl frank pa vezer **deboellet**.*

Il y a un grand nombre de *décisions* où le jugement n'intervient pas. On *décide* sans évidence, de lassitude, avec précipitation, pour terminer un examen qui ennuie ou pour faire cesser une incertitude qui tourmente ; on *décide* enfin par volonté et non par intelligence.” JOUBERT.

Kalz devredadoù 'vez n'en deus ket ar barnerezh perzh enno. Devredañ a reer hep spisted, dre skuizhnez, a-dizh, da gaout an distag diouzh un imbourc'h divredus pe evit terrñ d'un entremar enkrezus ; devredañ a reer erfin dre venn ha n'eo ket dre veiz.

On ne prend guère une *décision*, c'est la *décision* qui vous prend². SIEGFRIED.

Ned eer ket nemeur d'an devredañ, an devredañ eo a zeu dimp.

La *décision* n'est pas un acte dans la personne, elle est la personne en acte, tout entière concentrée sur une affirmation créatrice de bien ou de mal, de vérité ou d'erreur. MOUNIER.

An devredañ ned eo ket ur gwezhiañ e-barzh ar person, bez' ez eo ar person o wezhiañ, kreizet en e bezh war un haeradur o krouñ mad pe zroug, gwir pe c'haou.

Une pensée qui n'aboutit pas à la *décision* est une pensée incomplète. MOUNIER.

Un devezout na zisoc'h ket gant an devredañ zo un devezout diglok.

STERIOU DEVERET :

Gl. *décidé* "tuet d'an devredañ", Br. **devredek**. Arlivioù : "degouezhet gant un devredad", Br. **devredet** ; "diogel en e zevredad", heñvelsterioù : Gl. *résolu, déterminé* Br. **ratozhiet, deboellet** ; "boas da vezañ diogel en e zevredadoù", Br. **ratozhiek, deboellek**.

¹ A-zivout **deboellañ**, sl. KIS-140, La-06, p. 89.

² Da geñveriañ gant gwerzenn HEIDEGGER : “ Wir kommen nie zu Gedanken. Sie kommen zu uns. ”, *Aus der Erfahrung des Denkens*, 1976 (“Nepred ned eomp d'an devezoù. Int a zeu dimp.”)

Gl. *décision* (e-barzh troiennoù evel : “avoir de la –”) "tuadur da zevredañ", Br. **devredegezh**. Arlivioù : "boaz da vezañ diogel en e zevredadoù", Br. **ratozhiegezh, deboellegezh**.

Gl. *indécis*, Br. **etredaouus, termus, andevred** aa. ; (dre voaz) **etredaouer, termer, andevredek**).

M. de La Rochefoucauld était doux, complaisant, agréable, insinuant ; et il n'avait pas cet air de *décision* et d'autorité qu'avait M. de Montausier. SEGRE

An Ao. de La Rochefoucauld oa kuñv, emc'hraus, plijus, hegarat ; ne veze ket warnañ an dremmoù devreded hag aotrouniek a oa d'an Ao. de Montausier.

Merkomp ez eus daou zure'hadur o tont a-wel a-douez kemeradurioù ar Gl. *décision* hag e zevedadoù diouzh ar selled kreiz a zibaber. Hervez an dro e reer eus an *décision* pe 1) ur gwezhiañ en amgant ar spered, pe 2) un ober en amgant an traoù. Alese an dibab a rafed etre **devred-** ha **skar-**.

Gl. *décisoire*.

1. "A-zivout an devredañ" (Gl. "Qui concerne la décision volontaire"), Br. **devredadel** ; gant ur ster ledan ez arverer ivez Br. **diferadel**.

2. "O tisoc'h eus an devredañ" (Gl. "Qui résulte d'une libre décision de l'esprit"), Br. **devredat**. Sk. : “Un despizadur, ul lakadenn, ur reolenn **devredat** ned int ket retvezek, hogen devredañ a reer o darbenn e sell d'ul labour dezevout da ren.” (Gl. “Une définition, une proposition, une règle *décisoires* ne s'imposent pas nécessairement, mais sont admises par une décision de l'esprit en vue d'un travail ultérieur de la pensée.”)

3. E lavar ar gwir, "o tegas d'an disentez". [Va amstuziadur war lavar ar gwir koulz hag amziorreadur brezhoneg ar gwir a vir ouzhin a ginnig un termen ; menegiñ ne c'hallan ken danvez da gorvoiñ, ar pennrannoù : **skar-**, **devarn-**, **dezvred-** (sl. KIS-258, La-08, pp. 92-94).]

Gl. *décideur*, deverad all diwar *décider*, termen Politikerezh hag Armerzhouriezh, a ziwanas moarvat dindan levezon ar Sz. *decider* "den pe dudelezh o piaouañ ar galloud divizout evit a sell an trevva ha terkadur an diriegezh" ; an termen kinniget en

danvez *Geriadur an Armerzh zo divizour*¹. A-du on gant ar ginnigadenn dre an abegoù-mañ : 1) N'eur mui endalc'het amañ gant darvennoù lavar ar Brederouriezh ha distreiñ a reomp da c'herioù arveret diforc'hell gant ar yezh lennegel hag arnevez. 2) Kefridioù an oberourion desellet a ya un tamm mat en tu all d'ar skarat ha, pa seller mat, a glot gant un darn vras eus kemeradurioù Br. **divizout** ezrevellet diaraok en destenn-mañ.

¹ A-benn ar fin en deus YBAN dibabet Br. **devreder** er ster-se, sl. GEAK. p. 56, o kennotañ al lec'h kemeret gant damkaniezh ar c'hoarioù e disentezioù an oberourion.